

## A mezőgazdasági biztosítások helyzetének és kihívásainak általános áttekintése

*E tanulmány a mezőgazdasági biztosítások alapvető problémáit járja körül. Általános érvényű elvek és gondolatok felvillantásával, a világ különböző pontjairól származó rövid gyakorlati esettanulmányok tükrében, melyek tanulságai ugyanakkor általános haszonnal is rendelkeznek, vizsgáljuk a fejlődés lehetőségeit. Tanulmányunk csak nagy vonalakban érinti az állami beavatkozás szerepét a mezőgazdasági biztosítások piacára, ugyanakkor a következtetésekben kiemeljük ennek fontosságát.*

**Kulcsszavak:** *mezőgazdasági termelés, termésbiztosítás, állami beavatkozás, biztosítások piaca, kockázatmenedzsment*

### **General Overview of the Situation and Actual Challenges of Agricultural Insurance Situation**

*This paper is dealing with the issue of insurance in agriculture. Sketching some general ideas, based on case studies from all over the world, having a general importance, with lessons to be learned which can be fruitful for the immediate future for the domain where insurance and agricultural production meets. We only tackle the exact characteristics of state intervention in the market of agrarian insurance, however, the conclusions are highlighting its importance.*

**Keywords:** *agricultural production, crop insurance, state intervention, insurance market, risk management*

## Bevezető

Mikor a mezőgazdasági biztosítások elméleti alapját elemezzük, két tényezőt érdemes kiemelni. Ezek közül az első, hogyan számolunk a mezőgazdasági termelés során felmerülő kockázatokkal, ezek típusaival, intenzitásával és gyakoriságának lehetőségével, azzal, miként lehet ezeket biztosítani, és melyek a technikai alapfeltételei annak, hogy vonzó biztosítási szerződést lehessen termékként felajánlani a potenciális igénybe vevőknek. A második pedig az, hogyan lehet részt venni a mezőgazdasági károk megelőzésében, enyhítésében és mérséklésében, valamint a különböző állami és magán, nemzetközi és országos szervezetek mily mértékben és mi módon vehetnek részt ezekben a folyamatokban.

Túl a különböző természeti katasztrófák lehetőségén, a mezőgazdasági termelés is, mint minden más üzleti vállalkozás, ki van téve a társadalmi és gazdasági bizonytalanságoknak és kockázatoknak (Ray, 1981, 5.). A mezőgazdasági termelés iránt növekszik az igény és növekszik az ebből élők száma is. A strukturális változások hatékonyabbá, kifizetődőbbé és specializálttá tették a mezőgazdasági termelést, ugyanakkor ezzel megnövekedett a befektetések állománya és az ezzel járó kockázatok is. Így például 1961-2009 között a kultúrnövények termelési hozama átlagban 300%-kal növekedett, és további 0,1%-os éves növekedést prognosztizálnak, ennek azonban jelentős költségei vannak, főleg a víz felhasználás területén (Hohl, 2019, 3.).

A kockázatkezelés a fenntartható (viszont)biztosítás és kockázattadás alapvető feltétele. A biztosítási kockázatkezelés magában foglal legalább három elemet. Ezek közül az első maga a kockázat azonosítása, aminek tartalma az olyan potenciálisan bekövetkezendő események létezésének felismerése, amelyek súlyos anyagi veszteséget okozhatnak. A második a lehetséges kockázat felmérése analitikus modellek és számítások alapján, ami számszerűsíti a potenciális veszteség mértékét és bekövetkeztének valószínűségét. A harmadik elem pedig a kockázatértékelés, ami meghatározza a potenciális negatív esemény bekövetkeztének pénzügyi ellenértékét, a potenciális veszély súlyosságának és gyakoriságának figyelembevételével (Hohl, 2019, 24.).

Ahogy megnőtt a mezőgazdasági termelés kockázatai elleni, kormányok által finanszírozott programok száma az egész földkerekségen, bővült az ezzel foglalkozó gazdaságtudományi szakirodalom volumene is. Nagyon sokat foglalkoztak a biztosítási ajánlatok lefedettségére vonatkozó tartalmával, a fizetendő biztosítási díjak összegeivel és a támogatások mennyiségével és minőségével. Ugyanakkor több aspektus is kevesebb figyelmet kapott, mint például a katasztrófa-biztosítások (CAT), amik például az Egyesült Államokban messze a legkevesebbet biztosítási szolgáltatást jelentik és abban az esetben kerülnek kifizetésre, ha a biztosított terület termelési hozamának éves végeredménye kevesebb mint 50%-a az átlagos évi termelési hozamnak (Lee & Summer & Yu, 2019, 2.).

A katasztrófa-biztosítások ugyanakkor nagyon sok helyen fognak előtérbe kerülni, ahogy ezt az elmúlt évek időjárásváltozásai is igazolták. Két indiai szerző, Gaurav Arora és Sandip Kumar Agarwal (2020) a következtetésre jutottak, hogy a veszteségtől való félelem erősíti a biztosítások iránti igényt. Ugyanakkor az, hogy a termelés technológiai körülményeire és az ezt kísérő környezeti módosulásokra – részletesen elemzik a szerzők a nitrogén-alapú műtrágya és az öntözéses földművelés által generált változásokat – sok, különben is kis jövedelemmel rendelkező és írástudatlan termelő számára hosszú távon lehetőség adódik kitörni a szegénységcsapdából (Arora & Agarwal, 2020, 4.).

A szakirodalom tanulmányozásakor az fogalmazódott meg e sorok szerzőjében, hogy térségünk, és ezen belül is Románia különösen elmaradott a nyugat-európai mezőgazdasági termelői piacokhoz képest a potenciális károk biztosításának terén. Egy 2014-ben végzett magyar-lengyel közös kutatás igazolta, hogy a volt szocialista közép- és kelet európai uniós tagállamokban a mezőgazdasági biztosítások és befektetések aránya alacsonyabb, mint az EU-15 államokban (Kemény *et al.* 2014, 119.; Fogarasi *et al.* 2014, 55.). Ennek okaira is reflektál jelen tanulmány, valamint arra is, hogy milyen strukturális szemléletváltásra lenne e téren szükség.

### **A mezőgazdasági biztosítások általános problémái**

Mivel a mezőgazdasági termelés ki van téve egy sor természetes és társadalmi kockázatnak, előfordulhat az is, hogy a legnagyobb erőfeszítések ellenére is katasztrófális pusztulás éri az éves termést vagy az állatállományt, ami hosszú időre visszavetheti a termést, mint magát, és a befektető számára akár a csőd helyzetet is előidézhet. A biztosítás az egyetlen biztos pénzügyi eszköz, ami védi a gazdálkodókat a nem törvényszerűen bekövetkező, de valószínűsíthető pénzügyi kockázatok ellen. Ugyanakkor egy hatékony rendszer működtetése elképzelhetetlen kormányzati beavatkozás nélkül, mivel az információk áramlása aszimmetrikus, és a kockázatok rendszerszintűek, mivel több gazdálkodót is érintenek, egy időben. Akkor is aszimmetrikus információ helyzet lép fel, mikor maguk a termelők jobban ismerik a reájuk váró kockázatokat, mint maguk a biztosító társaságok. Ugyanakkor, mivel főleg a fejlődő országokban, a legtöbb mezőgazdasági termelő nem rendelkezik a kellő ismeretekkel a biztosítások terén, és ennek megfelelően e téren felvilágosítási, oktatási programokat, képzéseket szorgalmaznak (Baskaran & Maher, 2021). Ennek megfelelően két folyamat nyomon követése szükséges: kockázatfigyelés és a gazdálkodók attitűdjének nyomon követése.

Amennyiben a gazdálkodók által szerzett információk nem elégségesek, pontatlanok, idegenkedést fognak eredményezni a biztosítástól és nem lesznek ezek megkövetve, annál inkább nem, mivel a leggyakoribb veszteségek a gazdálkodó saját tevékenységéből fakadnak, és ezekre nem köthető biztosítás (Kemény &

Klimowski, 117.). A mezőgazdasági kockázatok feloszthatóak a tulajdont sújtó kockázatokra és személyi kockázatokra. A maguk során a tulajdont érintő kockázatok lehetnek természetiek, társadalmiak és gazdaságiak vagy gazdálkodással járó kockázatok (Ray, 1981, 5-6.). Míg általában a kimondottan a gazdálkodói know-how hiányosságaiból vagy a gazdálkodó egyéb, olyan tevékenységeiből fakadó károkat nem szokás mind a mai napig biztosítani, amik máskülönben elkerülhetőek lennének, a természeti katasztrófák nagy része elkerülhetetlen, és mind a mai napig akad közöttük előre láthatatlan is. Az amerikai szaknyelvben Black Swan, vagyis fekete hattyú eseménynek nevezik az olyan súlyos, előre láthatatlan eseményeket, mint egy hurrikán vagy a szeptember 11-i terrortámadások (Nowak, Sanders & Hagerman, 2022, 2.). Az ilyen, a mezőgazdaságot sújtó katasztrófák esetében, ha a biztosítás nem is pótolja magát a terményt, hatásos lehet a gazdálkodó kárának enyhítésében, aki ennek segítségével nem kényszerül tevékenységének feladására.

Két elvet kell figyelembe venni akkor, amikor meghatározzák a mezőgazdasági biztosítások rendszerét. Az egyik ezek közül, hogy a potenciális kár, a biztosított által fizetendő részletek és a fizetendő kártérítés arányban álljanak egymással. A második pedig az, hogy a gazdálkodók hosszú távon a károk elkerülését, csökkentését keresik. Ennek megfelelően egy biztosítási szerződés meg kell feleljen a következő feltételeknek:

- A biztosítás ára elfogadható kell legyen a termelők számára
- A kifizetendő összeg, katasztrófa esetén nem hozhatja nehéz helyzetbe a biztosítótársaságot, akkor sem, ha több egymást követő évben is nagy összegeket kénytelen kifizetni
- A biztosított által fizetendő részletek legalább országos szinten kell fedezzék a kártérítési költségeket, még akkor is, ha mikrorégiók szintjén ez nem megoldható.
- A biztosítási rendszer nem szabad túl komplex legyen és nem lehetnek nagy különbségek a különböző termelőknek fizetendő összegek között (Kemény & Varga, 2013, 8-9. ).

A biztosítási szerződés azonban önmagában is ki van téve egy sor kockázatnak. Az ennek kapcsán felmerülő problémák a következők:

- Előzetes felmérések hiánya és ott, ahol ez mégis megvan, ezek reprezentativitásának kérdése
- A termelők hozzáállása, tudása és döntéshozatala kapcsán felmerülő erkölcsi kockázatok
- A szelekcióval együtt járó problémák
- A kártérítési összeg nem tökéletes meghatározása. Ennek két megnyilvánulása van: egyik, hogy nem fedezi a kifizetendő összeg a reális károkat, a második pedig az, hogy az ár ingadozásokból fakadó károk valós ellenértékét szinte lehetetlen előre meghatározni.

- A jégeső kár kiszámíthatatlan, területenként és biztosított növények függvényében az ezzel járó károk változhatnak, ugyanakkor a biztosítási szerződés fix értékekkel kell számoljon (Lueth & Furtan, 2014, 116-121.).

A jégeső ellen kötik a legtöbb biztosítást, a magánbiztosítások piacán is ez a lefedettebb potenciális kár típus. Egyrészt a jég- és viharkárok sok helyütt előfordulnak, de kevés helyen igazán intenzíven. A jégeső az egyik olyan természeti kockázat, ami könnyen bizonyítható és aminek költségeinek fedezésére viszonylag könnyű magánbiztosítóval szerződni, ugyanakkor pedig általában véve kisebb területeket, mikroregiókat érint egy adott időben, vagyis nem lehet rendszerszintűnek tekinteni (Kemény & Klimowski, 118.). Ugyanakkor nem minden területet, nem minden növényi kultúrát érint egységes módon, és ez morális hazardírozásra, visszaélésekre is adhat lehetőséget.

A mezőgazdaság termelés biztosítása, adminisztratív szempontból, két úton történhet, közösségi-állami, illetve szabadpiaci úton. A mezőgazdasági termelés kockázatok elleni biztosításának nagy részét a nemzeti kormányok biztosítási íjtámogatásban részesítik. Ezek által igyekeznek a gazdálkodók számára hozzáférést nyújtani a kockázatkezelési eszközökhöz. A WTO megállapodásainak keretében ezt ez ún. Zöld Dobozos támogatás keretei között értelmezhetőek (Kemény, Fogarasi & Klimowski, 2014, 117). Meg kell jegyeznünk, hogy a Zöld Dobozos támogatások – a Mezőgazdasági Konszenzus (Agricultural Agreement) második függeléké értelmében – direkt módon, a legrövidebb úton juthatnak el az állami szervektől a kedvezményezett termelőkhez, szolgálhatnak környezetvédelmi vagy regionális fejlesztési célokat, és lehetséges felső határuk korlátlan. Ugyanakkor ezek nem okozhatják a piacgazdaság természetes folyamatainak mesterséges eltorzítását, így például az árak szabadpiaci alakulását sem szabályozhatják, és az árak szinten tartását sem szolgálhatják. Egy 2010-es Világbank jelentés szerint a vizsgált országok esetében 78%-át jelentik a biztosítási szerződések értékének a fakultatív biztosítási szerződések értéke, mivel a legtöbb esetben a kötelező biztosítás csak részben biztosít (Zhang & Palma, 2010, 122.). Ugyanakkor olykor a nem kötelező biztosítások megkötésére is létezhet olyan szabályozás, ami rákényszerítheti a termelőket az elvileg máskülönben nem kötelező biztosítás megkötésére. Így például a mezőgazdasági termelőket, akik bankkölcsönt vesznek fel, egyúttal kötelezik arra is, hogy biztosítást is kössenek (Zhang & Palma, 2011, 106.).

A legtöbb mezőgazdaságot veszélyeztető kockázat független a termelők tevékenységétől. Ilyen például az árak, vagyis a termelési költségek, és ennek egyenes következtében a piaci árak emelkedése is, ami leginkább a fejlődő országokat sújtja: ezt elsősorban a 2008-2010-es válság idején lehetett megfigyelni (Tangerman, 2011, 2.). Az Egyesült Államokban külön biztosítást köthetnek a termelők az ár kockázat, vagyis a piaci árak hirtelen csökkenése ellen is. Spanyolország és Franciaország sikertelenül próbált meg bevezetni az időjárás-

hoz köthető általános jelenségek elleni biztosítást, hasonló kísérletek történtek a dán biztosítási piacon is. (Jorgensen & Termansen & Pascual, 2020, 1.). Ez utóbbi helyen bizonyítást nyert az, hogy a növénytermesztő dán vállalkozók inkább igénylik a biztosítást, mint az állattenyésztők, mivel jobban ki vannak téve a talaj kimerülésének és a hosszú, csapadékdús esők által okozott károknak (Jorgensen, Termansen & Pascual, 2020, 7.).

A kötelezőség kapcsán kategóriára oszthatjuk a mezőgazdasági biztosítások kínálatát: kötelező és fakultatív. A kötelezőt általában az állam ajánlja, míg a piacon megkötött biztosítás fakultatív. A legtöbb esetben azonban a kötelező is csak részben kötelező, és csak részlegesen biztosít (Zhang & Palma, 2010, 106.).

### **A globális biztosítási piac jellemzői**

Közel 200 éve kezdődött a mezőgazdasági termelés biztosítása Németországban, amikor kis biztosító vállalatok, amik egymást is újra biztosították, jégeső elleni kár ellen a terményt és járványok ellen az állatállományt kezdték el biztosítani. Amint látható, ebben az esetben magántőke jelentette a biztosítás alapjait. A XIX század végére már olyan országokban, mint Németország, Ausztria-Magyarország, Hollandia, Svédország és az Amerikai Egyesült Államok területén a mezőgazdasági biztosítások rendszere már elterjedtté vált, bizonyos, infrastrukturális korlátokkal. Ennek megfelelően egyéni biztosításokat árultak a vállalatok, a rendszerszintű biztosítás-forgalmazásra tett kísérletek nem jártak sikerrel. Ugyanakkor például az Egyesült Államokban a biztosítási díjak nem fedezték a kifizetett kártérítések és az ezzel járó adminisztratív költségek összegét, és ennek hatására 1993-tól új, alternatív biztosítási szolgáltatások kikísérletezésével próbálkoztak (Mahul, 2001, 594.). Ezzel együtt mégis 1995 előtt viszonylag kis arányban vették igénybe az amerikai farmerek a biztosítások által nyújtott lehetőséget, mivel viszonylag kevés garanciát nyújtottak ezek az ajánlatok a kártérítésre vonatkozóan (Walters, Shumway & Chouinard, 2015, 107.).

A kormányzati beavatkozás a mezőgazdasági biztosítások rendszerébe a nagy gazdasági világválságot követően kezdődött az Amerikai Egyesült Államokban, ahol 1939-ben több mint 160000 szerződés biztosított 7 millió acre (kb. 2.8 millió hektár) mezőgazdasági földterületet. Japán hasonló biztosítási programot ültetett gyakorlatba, szinte az amerikaiakkal egyidőben. Kanadában 1959-ben kezdődött az állami biztosítások rendszere e téren. Ezt követték más országok (Kemény & Klimowski, 2014, 118.).

Növény	Biztosítás bevezetésének éve	Országos programok száma 1977-ben
Búza	1939	747
Szója	1955	641
Kukorica	1945	637
Zab	1959	262
Gyapot	1942	259
Dohány	1945	257
Árpa	1956	197
Cirok	1959	190
Cukorrépa	1965	100
Len	1945	82
Földimogyoró	1962	75
borsó	1962	57
Bab	1948	36
Rizs	1960	30
Citrusfélék	1951	25
Őszibarack	1957	17
Cukornád	1976	14
Alma	1963	8
Szőlő	1967	8
Paradicsom	1963	8
Vegyes kultúrák	1948	7
Mazsola	1961	7
Napraforgó	1976	6
Összesen		3667

Forrás: (Kemény & Klimowski, 2014. 119)

Érdeemes megnézni, melyik évben milyen kultúrnövénynek határozták el a szövetségi szervek a biztosítás lehetőségét. 1939-ben, talán nem meglepő módon, a legelterjedtebb gabonaféle, a búza biztosítására került sor, majd a világháború éveiben csatlakoztak ehhez a gyapot, a dohány, a len és a kukorica. A lista idővel bővült, a hetvenes évek közepéig, mintegy bizonyítékként arra, hogy minden egyes növény fajta biztosítását komoly szakértői előkészületek és tervezés előzték meg.

Talán nem véletlen, hogy mind a mai napig az Amerikai Egyesült Államok rendelkezik a világon a leghatékonyabb mezőgazdasággal, hiszen a nagy területek, a farm- és ültetvényrendszerek lehetővé teszik a nagy területen, hatékonyan történő termelést. Az elmúlt ötven évben nőtt meg igazán a mezőgazdasági termelésben a biztosítások iránti kereslet, ugyanakkor a kínálatot mind a mai napig az állami programok dominálják. 2007-ben a magas jövedelemmel rendelkező országok esetében a kifizetett biztosítási részletek 12 milliárd dollárnyi összeget jelentettek, ebből 3,8 milliárd az Amerikai Egyesült Államok részesedése (Smith & Glauber, 2012, 363.). A nagy mennyiség a mezőgazdaságban általában nagyobb hatékonyságot is generál, rövid távon pedig a monokultúrák fenntartása növeli a piaci hatékonyságot is. Ugyanakkor a monokultúrára fókuszálás hosszú távon a talaj kimerüléséhez és egyéb problémákhoz vezet. Ahogy többek között Csányi Vilmos is fogalmaz, a monokultúra sebezhető az új fertőzésekre, ha nincs megfelelő ellenszer, egyetlen egy kártevő faj elviheti az egész termést, akár országnyi területen is. Hasonlóan sebezhető a monokulturális erdő is. „A biológia arra tanít minket, hogy kerüljük a monokultúrákat, mert ezek a szerveződés egy magasabb szintjén gyengék, védtelenek és hosszú távon biztos a pusztulásuk” (Csányi, 2021, 52.). Ezt persze az ún. GMO, genetikailag módosított organizmusok egy ideig áthidalhatják, de ezekben is rengeteg kockázat rejlik, a maguk során.

Paradox módon ahogy a nyugati világ mainstream gazdasági gondolkodási irányzatai az állami beavatkozás visszaszorítását szorgalmazzák a gazdasági életben, és a piac szabd működését, a biztosítási piac esetében fontosnak találják az állami ellenőrzés és tervezés minél hangsúlyosabb jelenlétét. Egy 2010-es, a Világbank szakértői által szerkesztett kötetben a következőképp érvelnek az állami szerep vállalás mellett, amit legalábbis a feltörekvő, fejlődő országok esetében elengedhetetlennek tartanak. Az alábbi okokból kifolyólag érdemes a nemzeti kormányoknak támogatni, rendszerszintű biztosítások révén, a mezőgazdasági termelőket, azzal együtt, hogy ez által sérül a szabadpiac és az állam be nem avatkozásának liberális elve is:

- Rendszerszintű kockázatkövetkeztében bekövetkező általános katasztrófa lehetősége. Habár ezek nagyon ritkán, bekövetkezte esetében a magán biztosítók kapacitását meghaladná a kártérítések mértéke.

- Aszimmetria az információs rendszerben. Akármilyen tájékozottak is legyenek a mezőgazdasági termelők, jóval kevesebbet tudhatnak a biztosítási lehetőségekről és a biztosítási szerződések tartalmáról, és ugyanakkor a hosszú távon várható időjárás-prognózisokhoz is nehezebben férnek hozzá

- A bekövetkezett katasztrófákat követő segélyprogramok számára nagy segítség lehet az előzetes biztosítás

- Az újra biztosítások nemzetközi piacán elsősorban a kis országokban kötött mezőgazdasági biztosítások nem kelendők, ez által az őket biztosító magántársaságok is komoly kockázatnak vannak kitéve



- A kockázatmenedzsment mint szolgáltatás deficitese helyzete a piacon, különösen fejlődő országok esetében jellemző ez
- A termelési kockázatok kerülése a mezőgazdasági termelők esetében általában véve kicsi. Ennek megfelelően a különböző képzések, oktatási programok mellett a biztosítási kultúra fejlesztése is sokat segíthet a jövőre nézve a károk kiküszöbölésében.
- A biztosítási kultúra hiánya. Sok helyen kerülnek a magánbiztosításokat, a gazdagok egy felesleges költsékezési formájának gondolva
- A más rendelkezésekben rejlő akadályok. Így például a gabonatermesztő területek biztosítási körülményeinek kidolgozása komoly előtanulmányokat igényel (Mahul & Statley, 2010, 4-5.)

A hetvenes évek állami beavatkozásának az amerikai mezőgazdaságban egyik fő érve az volt, hogy a magánbiztosítások kimondottan kudarc a piacon. (Nowak, Sanders & Hageman, 2022, 3.). Ekkor még az Egyesült Államok mezőgazdasági biztosítási programjaiban a részvétel opcionális volt, és elsődleges célja volt teljes katasztrófa esetén az elvetett növényekbe való befektetés értékéig kárpótolni a résztvevőket. (Ray, 1981, 119.). Ennek a sikerein felbuzdulva a nyolcvanas években már jóval átfogóbb állami biztosítási keretrendszert ültettek gyakorlatba. Mikor egy biztosítási szerződésben egy bizonyos kultúrnövény adott területen történő termelését biztosítják, a kártérítési összegnek bizonyos felső határt határoztak meg előre, és ez a gyakorlat mind a mai napig a legtöbb esetben működik. Ugyanakkor, habár az 1980-as Disaster Payment Programot az Egyesült Államokban különösebb adminisztratív problémák nélkül ültették gyakorlatba, sem az állam, sem pedig a gazdálkodók szempontjából nem tartották sikeresnek, mert ugyan a gazdálkodók 32%-a vett részt benne (nem érték el a tervezett 50%-os részvételt), és 6,8 milliárd dollár kerül költségvetési alapokból kifizetésre, ezzel együtt egy sor olyan azonnali katasztrófa-mérséklő intézkedést kellett meghozni, ami meghaladta minden korábbi időszak költségeit, 1992-ig (Lueth & Furtan, 1994, 42.). Az 1988-2002-es évek mindegyikében az Egyesült Államok szövetségi kormánya kénytelen volt pénzügyi segítség által enyhíteni a farmereket sújtó katasztrófa okozta károkon, de az intézkedést utólag sokan kritizálták. Ennek kapcsán felmerült, hogy egyáltalán, léteznek a társadalom szempontjából gazdasági előnyök ennek kapcsán (Innes, 2003, 318.).

Az elmúlt hatvan év amerikai kutatásai azt igazolták, hogy az Egyesült Államok területén zajló mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó biztosítások esetében a biztosítottak körét – és ez által a haszonélvezők körét is – elsősorban a nagy, piacorientált farmok és a a relatíve magas jövedelemmel rendelkező háztartások (Bekkermann, Belasco & Smith, 2019, 499.). Vannak, akik szerint ez annak a bizonyítéka, hogy pont a legsebezhetőbb kis mezőgazdasági vállalkozások nem részesülnek ennek következtében a megfelelő biztosítási védelemben. (Bekkermann, Belasco & Smith, 2019, 516.).

Globálisan a mezőgazdasági biztosítások 55%-a az USA és Kanada területén található, 22%-a Ázsiában és 18% Európában. (Kemény & Klimowksi, 2014, 119.). Érdekes ennek tükrében áttekinteni a világ legnagyobb agrárbiztosítás tényleg piacvezető nemzetgazdaságainak táblázatát is:

A világ 10 legnagyobb biztosítási piaca 2016-ban, és a mezőgazdasági biztosítások részesedése

Egységes piac	Biztosítások száma összesen (milliárd USD)	Nem életbiztosítás	Életbiztosítások	A piaci áttörés mértéke (%)	Mezőgazdasági biztosítások összértéke (milliárd USD)	Mezőgazdasági biztosítások hányadosa (%)
Amerikai Egyesült Államok	1352	794	558	7,5	10,35	1,3
Japán	471	117	354	9,5	0,76	0,65
Kína (szárazföldi)	466	204	262	4,2	6,43	3,15
Egyesült Királyság	304	105	199	10,2	0,06	0,06
Franciaország	237	85	152	9,2	0,55	0,65
Németország	215	121	94	6,1	0,35	0,29
Dél Korea	170	66	104	12,1	0,32	0,49
Olaszország	162	40	122	8,2	0,48	1,2
Kanada	114	65	49	7,5	1,57	2,41
Tajvan	101	17	84	20	0,01	0,03
Top 10 piac együttvéve	3592	1614	1978		20,88	1,29
Globális összpiac	4732	2115	2617	6,3	28,79	1,36
Top 10 hányadosa	75,90%	76,30%	75,60%		72,50%	

A táblázat fő érdekessége az, hogy a mezőgazdasági biztosítások arányát a világ össz-biztosítási piacból arányosan mutatja, összehasonlítva az élet- és a különböző egyéb vagyoni biztosítások arányaival. Ennek tükrében észrevehető, hogy jóval nagyobb a koncentráció, mint például az életbiztosítási szolgáltatások esetében, ugyanakkor még mindig jóval kisebb összegek forognak benne, mint más területeken. Szembetűnik az USA látványos piacvezetői szerepe, amit Kína

## A mezőgazdasági biztosítások arányainak globális térképe



Forrás: O'Brian, 2020

és Kanada követ. A többi ország esetében beárazza az arányokat az is, hogy melyik esetében mennyire fontos a mezőgazdasági termelés- Tajvan esetében például jóval kisebb, mint Franciaország esetében.

Egy szcenárió-szimulálás szerint, amit a Semiparatic Neural Network segítségével végeztek el, azt állapították meg, hogy az éghajlat-változás csökkenteni fogja a termőföldi növények hozamát, megnöveli a termést veszélyeztető kockázatokat, és a termékek árának növekedéséhez vezet a közeljövőben, és ez meg fogja növelni az amerikai mezőgazdasági biztosítások (Federal Crop Insurance Program vagy FCIP) költségeit is, azzal együtt, hogy a biztosítási szolgáltatások struktúrája nem fog megváltozni (Crane-Droesch, Marshall, Rosch, Riddle, Cooper & Wallander, 2018, 4.). Valószínűsíthető, hogy az egész földkerekségen hasonló tendenciák fognak jelentkezni.

### A magyarországi helyzet

A volt szocialista országok közül Lengyelországban- ami máskülönben a legkevésbé kollektívizált szocialista ország volt, csak a paraszti gazdaságok 4%-át sikerült a sztálini időszakban kollektívizálni – 1951-ben vezették be a kötelező biztosítást búza, kukorica, árpa és rozs esetében jégeső, majd 1956-ban árvíz ese-

tére is a kötelező biztosítást. (Kemény & Klimowski, 121.) Természetesen más eljárások korábban is léteztek, más országokban is a térségből. Így például Romániában az 1930-as törvény alapján kezdték el biztosítani a mezőgazdasági termelést jégeső, árvíz és tűzvész ellen (Kicsi & Cozorici, 2007, 8.). Magyarországon is 1843-ban már jégeső ellen biztosítottak. (Kemény & Klimowski, 127). A térségben a mezőgazdasági biztosítási piac fellendülését azonban igazán az 1989-et követő változások és az európai integráció hozta el. Az Unióban ugyanis egyrészt erős az agrárlobby, másrészt viszont a versenyképességet, nemcsak nemzetközi összehasonlításban, hanem a saját földrajzi-térbeli, adott regionális helyzetben is ezt sok bizonytalan, a vállalkozótól független, a makrokörnyezetet azonban jelentős mértékben befolyásoló tényező is meghatározza. Ennek köszönhetően mezőgazdasági biztosítás piacán az állam szerepe kénytelen-kelletlen megnőtt, a rendszerszintű és egyre változatosabb jellegű kockázatok következtében.

A fő termékek, a kukorica, búza, árpa, napraforgó és repce termesztése rendszeresen meghaladja az ország szükségleteinek ellátását, és a mezőgazdasági export jelentős részét jelentik. (Potori, Chmielinski & Wozniak, 2014, 10.). Ennek megfelelően a magyar mezőgazdaság ki van téve a szárazság kockázatának, mivel viszonylag kis területet biztosítanak az öntözőberendezések, 2011-ben ez a mezőgazdasági tevékenységre használt területnek 1,5%-át jelentették, konkrétan 79.5 ezer hektárt (Potori, Chmielinski & Wozniak, 2014, 9.).

Az átmeneti évek nehézségeiből okulva 2012-ben született meg végül az a mezőgazdasági biztosítási rendszert szabályozó keretrendszer, ami mind a mai napig meghatározza a magyar állam beavatkozásának lehetőségeit a magyarországi termelők esetleges kárainak enyhítésébe.

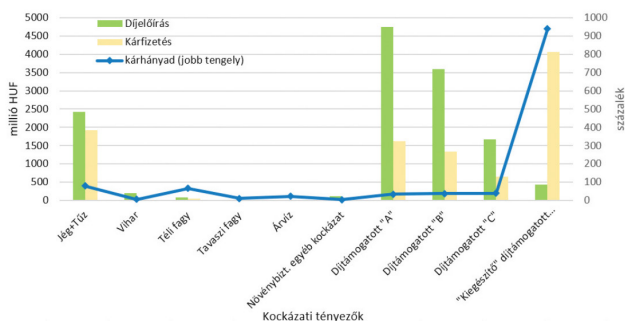
A 2007-2008-as és 2010-es évek mezőgazdasági válsága jó példa a közelmúltból arra, hogy a termelésben levő időszakos rövidzáratok milyen problémákat, fennakadásokat okozhatnak a globális piacokon.

Azzal együtt, hogy 2006-2017 között a mezőgazdasági biztosítások piaca évről évre növekedett, ami egyrészt megnöveli a jobb földrajzi áttekintés lehetőségét és a nagyobb diverzifikációt a globális piacok számára, megnöveli a különböző- befektetési és rentabilitással kérdésével járó – kockázatokat a helyi, kisebb biztosítótársaságok számára (Hohl, 2019, 9.). A 2012-es magyarországi reform gyakorlatilag két pillérré épül: az első a Nemzeti Katasztrófavédelmi Alap tevékenységét viszi tovább, de kötelezővé tette bizonyos területi kiterjedés fölött a gazdaságok csatlakozását, és szigorúbbá tette a kárpótlás kifizetésének módozatait. A második pillér a magánbiztosítások mezőgazdasági biztosításainak díjtámogatása, amely során újabb kockázatokat emeltek be a biztosítható kockázatok közé: ezek a jégeső, tűzvész, vihar és téli fagy, az eddig meglévő szárazság, árvíz okozó esőzések és tavaszi fagykár mellé.

Több tanulmány is kiemeli, hogy a biztosítások rendszerének kidolgozásakor érdemes figyelembe venni a mikroregionális klíma változásait. (Kemény & Var-

ga, 2013, 8.). Az országban A, B és C típusú állami díjtámogatott biztosításokat forgalmaznak a magán biztosítótársaságok, komplexitásuk szerint vannak ezek rangsorolva. Az A típusú, úgynevezett csomagbiztosítás esetén 8 meghatározott kárnemre együttesen köthető biztosítás a Magyarországon legnagyobb területen termesztett szántóföldi növénykultúrákra. A B típusú biztosítás ültetvényekre és zöldségkultúrákra köthető 8 kárnemre, míg a C típusú biztosítás esetén a termelő a szántóföldi növénykultúráit biztosíthatja a 8 kárnem közül egyre vagy többre. A biztosítási piac szempontjából sikeresnek lehet tartani a kezdeményezést, többek között egy tudományos tanulmány, mely a magyar mezőgazdasági kockázatkezelési rendszer 2012-2017 közötti működését vizsgálta, többek között azt is megállapította, hogy az agrár kárenyhítésben részt vevő vállalkozók száma magas a vizsgált időszakban, és területileg lefedi a mezőgazdasági terület 92%-át. (Kemény & Varga, 2013, 25.). És habár sok kistermelő idegenkedik mind a mai napig a biztosítás megkötésétől- sokan gondolják, hogy ez egyfajta felesleges pénzkidobás, nagyúri presztízs-költség -, felmérések igazolják azt, hogy azok a gazdák, akik rendelkeznek biztosítással, általában hatékonyabb termelési eredményekkel rendelkeznek, mint akik nem kötöttek biztosítást. (Zubor-Nemes & Fogarasi, 2018). Ennek több oka is lehet, és főleg a pszichológia, viselkedés-gazdaságtan kapcsán lenne ezt érdemes kutatni. Lehet, hogy a kockázatkerüléssel együtt jár a magasabb felelősség-érzet és a jobb gazdálkodói know-how is, de az is észrevehető, hogy például a 2017-es problematikus évet követően Magyarországon az A típusú biztosítási szerződések száma 50%-al nőtt, ahogy ezt a csatolt diagramm is mutat (Demeter, 2018, 96. ).

2. ábra: A növénybiztosítások díjelőírásának és kárfizetésének alakulása kockázati tényezők szerint 2017-ben



Ugyanakkor jellemző a magyarországi gazdákra, akárcsak lengyel megfelelőikre, hogy saját anyagi forrásaikon kívül külső pénzügyi forrásokat is bevonnak tevékenységük finanszírozásába. Ennek legnagyobb része bankkölcsön, ezt követik a különböző európai uniós támogatási források. Ugyanakkor komolygondok-

kal küszködnek a forrásbevonás és ezek hatékony felhasználása kapcsán a hitelkeret racionalizálása, a magas kölcsönzési költségek és a térség mezőgazdasági piacának gyengeségei következtében (Fogarasi, Wieliczko, Wigier & Tóth, 2014, 55.). Azt is meg kell egyúttal jegyeznünk, hogy ezek a források is a fejlesztést, és nem a kockázatok elleni biztosítást szolgálják.

### **Gondolatok a romániai helyzettel kapcsolatban**

Habár Románia esetében is léteznek azok az eszközök és mechanizmusok, mint a többi uniós ország esetében, megfigyelhető a román mezőgazdasági biztosítási piac elmaradottsága a nyugati helyzethez képest. 2007-ben például csak a termőföldek kb. 20-25 százaléka volt biztosítva, azzal együtt, hogy 26 különböző kockázati variáns elemzésével készített rangsor értelmében az ország a világ 49-ik legsérülékenyebb mezőgazdasági országa, különösen az árvizek kapcsán (Mitu, 2007, 207-208.). Ugyanakkor a tendencia évről évre javul. Míg 2003-2004-re a szakminisztérium (akkor: Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium) 8 biztosítótársaságnak engedélyezte, hogy mezőgazdasági területen is forgalmazzon biztosítási ajánlatokat, (ezek voltak az AGRAS, ALLIANZ-TIRIAC, ARDAF, ASIBAN, ASIROM, ASTRA, GENERALI és a PROVITAS) addig ezek száma a következő évre 13-ra nőtt (ezek voltak az AGRAS, ALLIANZ-TIRIAC, ARDAF, ASIBAN, ASIROM, ASIRAG, ASTRA, CARPATICA Asig, GENERALI, OMNIASIG, PROVITAS és az UNITA). Ugyanakkor ezek is a 281/2002-es törvény előírásai szerint működtek (Ciuncan, 2014).

A román nemzetpolitika számára kulcsfontosságú kell legyen az ország mezőgazdasági termelésének fejlesztése, a mindenkorai európai jogrenddel történő harmonizáció keretében. Ehhez pedig a jól átgondolt és funkcionális biztosítási rendszer a fenntarthatóság egyik fő komponense.

Ezzel együtt azt is látnunk kell, hogy relatíve szegényes az erre a kérdésre vonatkozó szakirodalom is. A közeljövőben e sorok szerzője egy átfogóbb kutatást tervez a romániai mezőgazdasági biztosítási piac kapcsán, ennek első eleme e tanulmány is.

### **Következtetések**

A mezőgazdasági biztosítások rendszere működik az Európai Unió legtöbb tagországában, így Romániában is, de még sok kihívás és fejlesztés előtt áll, ahhoz, hogy valaha az állami keret kivonulhasson belőle- a távoli, előre láthatatlan jövőben – és hogy korrekt, és komplex szolgáltatásokat nyújtson úgy a biztosítótársaságok, mint pedig a biztosítottak számára is. Ezeknek csak egy része kapcsolódik kimondottan a pénzügyekhez, a legtöbbjük a természeti körülmények változásaihoz kapcsolódik. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy semmiféle

nagy összegű, előnyös biztosítási kártérítés nem pótolja a piacról kieső terményt. Léteznek olyan radikális vélemények is, melyek szerint a kárbiztosítások végső soron máskülönben szükségtelen kiadásokat is generáltak, mivel a termelők a biztosítás meglétének tudatában bevállalták a természetést a kockázatos területeken is (Nowak, Sanders & Hageman, 2022, 107.). Ezzel együtt ez a társadalmunk számára jelentős probléma több figyelmet érdemel a jövőre nézve, és interdiszciplináris megközelítésben agronómusok, ökológusok és közgazdászok kell együtt dolgozzanak a fenntartható és hatékony biztosítási rendszer kidolgozása és működtetése érdekében.

Észrevehető egyfajta “eső után köpönyeg” hatás is, vagyis hogy azt követően, hogy a kárt már elszenvették, a mezőgazdasági termelők inkább hajlamosak a biztosítás megkötésére, megelőzendő a jövőbeli veszteségeket. Egy 1997-es, Kansas állam területén elvégzett felmérés értelmében az itteni növénytermesztők a száraz években sokkal nyitottabbnak bizonyultak a biztosítás megkötése iránt, mint a „jobb” években (Walters, Shumway, Chouinard & Wandschneider, 2015, 109.). Ausztráliában pedig például 2020, a koronavírus időszakát követően ugrott meg hirtelen az igény a mezőgazdasági biztosítások iránt (O’Brien, 2020). Ugyanakkor valószínűsítjük, hogy a globális klímaváltozás következtében, mivel évről évre egyre kiszámíthatatlanabbá válik évről évre az időjárás, előbb-utóbb egyre több térségben fog tudatosulni a termelőkben a biztosítási szolgáltatások hasznos volta.

## Irodalomjegyzék

- Gaurav, A., & Sandip, K. A. (2020), Agricultural input and index insurance adoption: Concept and Evidence, Selected Presentations at the 2020. *Agricultural & Applied Economics Association Annual Meeting*, Kansas City, Missouri, July 26-28
- Demeter, E. (2018), Helyzetkép a mezőgazdasági biztosítások alakulásáról, *Biztosítás és kockázat*, 5, 3: 92-96.
- Baskaran, G., & Maher, G. (2021). Agricultural Insurance: the antidote to many economic illness, May 2021, <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2021/05/26/agricultural-insurance-the-antidote-to-many-economic-illnesses/> Megnézve 2021. VIII. 22
- Bekkerman A., Belasco E. J. & Smith V.(2019), Does Farm Size Matter? Distribution of Crop Insurance Subsidies and Government Program Payments across U.S. Farms, *Applied Economic Perspectives and Policy* 41, 3: 498-518.
- Ciuncan A. (2014), 12 asigurători agreeți pentru asigurări agricole, 28. 04. 2014. <https://www.1asig.ro/12-asiguratorii-agreati-pentru-asigurari-agricole-articol-3,100-25097.htm> Megnézve 2021. VI. 11.



- Csányi V. (2021), *Drága barátaim, kedves majmok*, Open books, Budapest.
- Crane-Droesch A., Marshall E., Rosch S., Riddle A., Cooper J. & Wallander S. (2018), USDA Economic Research Service, *Climate Change and the Cost of US Federal Crop Insurance Program*, Selected Paper prepared for presentation at the 2018 Agricultural & Applied Economics Association Annual Meeting, Washington DC, August 5-August 7.
- Fogarasi J., Wieliczko B., Wigier M. & Tóth K. (2014), *Financing of Agriculture and Investment Supports in Agriculture*, pp 55-76, in Potori N., Chielinski P., Fielsend A. F.Y.,(eds), *Structural Changes in Polish and Hungarian Agriculture since EU Accession: Lessons Learned and Implications for the Design of Future Agricultural Policies*, Research Institute of Agricultural Economics., pp 117-138.
- Hohl R. M. (2019), *Agricultural Risk Transfer. From Insurance to reinsurance to Capital Markets*, Wiley Publishers.
- Innes R. (2003), *Crop Insurance in a Political Economy: an Alternative Perspective on Agricultural Policy*, *American Journal of Agricultural Economics*, 85 (2), 318-335.
- Jorgensen S. L., Termansen M. & Pascual U.(2020), *Natural insurance as a condition for market insurance: Climate change adaptation in agriculture*, *Ecological Economics* 169, 1-8.
- Kemény G., Klimowski C., Fogarasi J., Tóth O. & Varga T. (2014). *Agricultural insurance support schemes*, in Potori N., Chielinski P. & Fielsend A. F.(eds), *Structural Changes in Polish and Hungarian Agriculture since EU Accession: Lessons Learned and Implications for the Design of Future Agricultural Policies*, Research Institute of Agricultural Economics, pp 117-138.
- Kemény G., Varga T., Fogarasi J. & Nemes A. (2013), *The effects of weather risks on micro-regional agricultural insurance premiums in Hungary*, *Studies in Agricultural Economics*, 115, 8-15.
- Kicsi R. & Cozorici A. (2007), *Asigurări și reasigurări*, Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava.
- Lee H., Summer D. A. & Yu J.(2019), *Adverse Selection in Specialty Crop Insurance Markets: Evidence from the CAT Participation*. Selected Paper prepared for presentation at the 2019 Agricultural & Applied Economics Association Annual Meeting, Atlanta, GA, July 21-July 23, 2019.
- Lueth D. L. & Furtan W. H.(eds.) (1994), *Economics of Agricultural Crop Insurance: Theory and Evidence*, Spinger.
- Mahul O. (2001), *Optimal Insurance Against Climatic Experience*, *American Journal of Agricultural Economics*, 83 (3), 593-604.
- Mitu N. E. (2007), *Asigurările agricole din România: prezent și viitor*, *Tribuna economică*, 6(1), 207-215.
- O'Brien B. (2020), *Worldwide Agriculture insurance premiums and government*



- support, 26 May 2020, OBA Consulting, <https://www.obaconsulting.com.au/wp-content/uploads/2021/12/OBA-Chewing-The-Cud-issue-1-May-2020.pdf> Megnézve: 2021 VII. 11.
- Potori N., Chmielinski P. & Karwat-Wozniak B. (2014), A comparison of the agro-food sectors in Poland and Hungary from a macro perspective pp 9-32 In Potori N., Chmielinski P. & Fieldsend A. F., (eds.), *Structural Changes in Polish and Hungarian Agriculture since EU Accession: Lessons Learned and Implications for the Design of Future Agricultural Policies*, Budapest, Research Institute of Agricultural Economics,
- Smith V. H. & Glauber J. W. (2012), Agricultural Insurance in Developed Countries: Where Have We Been and Where Are We Going?, *Applied Economic Perspectives and Policy*, volume 34, (3), 363-390.
- Tangermann S. (2011), Risk Management in Agriculture and the Future of the EU's Common Agricultural Policy, International Centre for Trade and Sustainable Development, Issue Paper no. 34.
- Zhang P. & Palma M. A. (2010), Compulsory Versus Voluntary Insurance: an Online Experiment, *American Journal of Agricultural Economics*, 103(1), 106-125.
- Walters C. G., Shumway C. R., Chouinard H. H. & Wandschneider P. R. (2015), Asymmetric Information and Profit Taking in Crop Insurance, *Applied Economic Perspectives and Policy*, 37, (1), 107-129.

